

ENDOKRIN TIZIM KASALLIKLARI BILAN XASTALANGAN O`SMIRLARNING TENGDOSHLARI BILAN MULOQOTIDAGI MUAMMOLARI

O`zbekiston Milliy Universiteti Psixologiya (faoliyat turlari) 2-kurs magistrantlari

Rahmonova Dilnoza O`ktamovna
Jurayeva Dildora Nasirdinovna

Annotatsiya: *Muloqot muammosi o'smir hayotining eng muhim sohalaridan biridir. Barcha psixologlar o'smirlik davrida shaxsiyatni shakllantirishda muloqotning muhimligini bir ovozdan tan olishadi. Bu davr shaxsning asosiy tarkibiy qismlarini shakllantirish uchun juda zarurdir. Kelajakdagi shaxsning shakllanishi muloqot qanday rivojlanishiga bog'liq. Shu sababli, o'smirlar qiyinchiliklarga duch kelgan vaziyatda muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam berish juda muhimdir. Ammo muloqotga ta'sir qiluvchi omillar ko'p bo'lib, ulardan biri endokrin kasalliklar hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *Endokrin, shaxslararo munosabat, muloqot, garmon, antigarmon, ijtimoiylashuv, gender.*

Аннотация: *Проблема общения является одной из важнейших сфер жизни подростка. Все психологи единодушно признают важность общения в формировании личности в подростковом возрасте. Этот период очень необходим для формирования основных компонентов личности. От того, как складывается общение, зависит формирование будущей личности. Поэтому очень важно помочь подросткам в развитии их способности к общению, когда они сталкиваются с трудностями. Однако существует множество факторов, влияющих на общение, одним из них являются эндокринные заболевания.*

Ключевые слова: *эндокринные, межличностные отношения, коммуникация, гармонические, антигормональные, социализация, пол.*

Muloqot shaxslararo munosabatlarning shunday ko'rinishidirki, uning yordamida odamlar bir-birlari bilan o'zaro ruhiy jihatdan aloqaga kirishadilar, o'zaro axborot almashadilar, bir-birlariga ta'sir o'tkazadilar, bir-birlarini his qiladilar, bir-birlarini tushunadilar. Ammo muloqot jarayoniga juda ko'p ta'sirlar mavjud bo'lib ulardan biri organizmda uchraydigan gormonal o'zgarishlar misol tariqasida endokrin kasalliklar bilan chalingan o'smirlarning tengdoshlar bilan muloqotidagi qiyinchiliklarni yoritib beramiz.

Ma'lumki inson tanasidagi endokrin tizim ma'lum moddalar - gormonlar ishlab chiqarilishi tufayli ichki organlarning faoliyatini tartibga soladi. Gormonlar insonning jismoniy parametrlariga, insonning psixo-emotsional holatiga va inson organizmidagi fiziologik jarayonlarga ta'sir qiladi. Agar endokrin tizimning ishi muvaffaqiyatsiz bo'lsa, gormonlar ishlab chiqarish jarayoni buziladi: gormonlar kamaygan yoki ko'paygan miqdorda ishlab chiqariladi, gormonni tashish yoki so'rilish jarayonlari buziladi, g'ayritabiiy gormon ishlab chiqariladi va antigormonlar ishlab chiqariladi. Ko'p odamlar dastlabki

davrda tanadagi o'zgarishlarga befarq munosabatda bo'lishadi yoki shifokorga murojaat qilmaydilar, charchoq, stress va boshqa holatlarga tushish oqibati ko'payadi (Ilicali Oc, Keles N, Deger K, Savas I 1999). Bevosita bu shaxslararo muloqot jarayoniga o'z ta'sirini o'tkazadi.

Hozirgi kunda dunyo bo'ylab bunday kasallilar o'smir yoshli bolalarda ham ko'p uchramoqda. Bu esa shaxsning bir qator fiziologik va psixologik o'zgarishlariga sabab bo'lishi mumkin. Ya'ni bu o'zgarishlarni biz o'sish va rivojlanishdan orqada qolishi, faol soch to'kilishi yoki tez o'sishi, ortiqcha o'sishi, ayollarning yuzida soch o'sishining ko'payishi, tashqi ta'sir sezuvchanligining oshishi - bu gormonal buzilishlar tufayli estrogenlarning kamayishi va testosteronning ko'payishini ko'rsatadi, jinsiy bezlarning muvozanati buzilishi kuzatiladi, qalqonsimon bezning faolligi oshsa, ishtahaning kuchayishi, ichak harakatining pasayishi va vazn yo'qotish belgilari paydo bo'ladi (DN 1976), asabiylashish, kayfiyatdagi tushunarsiz o'zgarishlar, to'lqinlangan ko'z yoshlari, diqqatni jamlay olmaslik, ma'lumotni sekin qabul qilish, uyquchanlik, kundalik ishlarga aralasha olmaslik, biror narsa qilishdan qo'rqish, shaxslararo munosabatlardagi qiyinchiliklar, muloqotga kirishishning qiyinlashuvi va bir qator xulq-atvordagi o'zgarishlarga sababchi bo'lishi mumkin. Endokrin tizimning har qanday sohasidagi buzilishlar tanadagi ko'plab jarayonlarning buzilishiga olib kelishi mumkin.

O'smirlik davrida yetakchi faoliyat shaxsiy intim muloqotdir. O'smirlik davrida yetakchi faoliyat — bu o'qish, muloqot hamda mehnat faoliyatidir. O'smirlik davri muloqotining asosiy vazifasi — bu do'stlik, o'rtoqlikdagi elementar normalarini aniqlash va egallashdir. O'smirlar muloqotining asosiy xususiyati shundan iboratki, u tola o'rtoqlik kodeksiga bo'ysunadi. O'smirlarni o'z tengdoshlari bilan muloqotda bo'lishi g'oyat katta ahamiyatga egadir. O'smirlar do'stlik, o'rtoqlik va o'zaro yordamlashuvni hamma narsadan yuqori qo'yadilar.

O'smir bolaga uning istaklarini tushunadigan va ularni amalga oshirishga yordam beradigan do'st kerak. O'smirning do'stlari bilan muloqoti ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Tengdosh bolalar bilan prinsipial tenglik holatidagi munosabatlar muhitiga nisbatan o'smirda alohida qiziqish boladi. Kattalar bilan muloqotda bo'lish tengdoshlari bilan bo'lgan muloqotning o'rnini bosa olmaydi.

Psixolog I.S.Kon o'smirlar va tengdoshlar o'rtasidagi muloqotning uchta asosiy o'ziga xos funktsiyasini belgilaydi :

1. Muhim o'ziga xos ma'lumot kanali: u orqali o'smirlar va yoshlar u yoki bu sabablarga ko'ra kattalar ularga aytmaydigan ko'plab kerakli narsalarni o'rganadilar. Masalan, o'smir gender masalalari bo'yicha ma'lumotlarning ko'p qismini tengdoshlaridan oladi, shuning uchun uning yo'qligi uning psixoseksual rivojlanishini kechiktirishi yoki uni nosog'lom qilishi mumkin. Ushbu ma'lumotlarning estetik va madaniy darajasi past bo'lishiga qaramay, uning mavjudligi ushbu sohadagi axborot vakuumidan afzalroqdir.

2. Shaxslararo munosabatlarning o'ziga xos turi: guruh o'yinlari va boshqa qo'shma faoliyat turlari ijtimoiy o'zaro munosabatlarning zarur ko'nikmalarini, jamoaviy intizomga

bo'ysunish va shu bilan birga o'z huquqlarini himoya qilish, shaxsiy manfaatlarni jamoat manfaatlari bilan bog'lash qobiliyatini rivojlantiradi. Tengdoshlar jamiyatidan tashqarida, munosabatlar printsiptial jihatdan teng asosda qurilgan va maqomga ega bo'lishi va saqlanishi kerak bo'lsa, bola kattalar uchun zarur bo'lgan kommunikativ fazilatlarni rivojlantira olmaydi. Ota-onalar bilan munosabatlarda bo'lmagan guruh munosabatlarining raqobatbardoshligi ham etuk shaxsni shakllantirish uchun qimmatli va zarur zamin bo'lib xizmat qiladi.

3. Hissiy aloqaning o'ziga xos turi: guruhga mansublikni anglash, o'rtoqlik o'zaro yordamining birdamligi nafaqat o'smirning kattalardan mustaqilligini osonlashtiradi, balki unga juda muhim hissiy farovonlik va barqarorlik hissini beradi. U tengdoshlarning hurmati va mehrini qozona oldimi, o'rtoqlar o'smirning o'zini o'zi qadrlashi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'smirlik va yoshlikdagi muloqot psixologiyasi ikkita ehtiyojning qarama-qarshi o'zaro bog'liqligi asosida qurilgan: izolyatsiya va bog'liqlik, ya'ni. a'zolik, guruh yoki jamoaga qo'shilish ehtiyojidir.

O'smir uchun eng yoqimsiz vaziyat — jamoa va o'rtoqlarining noroziligi, muloqot qilishni istamaslik, eng og'ir jazo esa — ochiq yoki nooshkor aloqa uzish, gaplashmaslikdir. Endokrin kasalliklar bilan chalingan o'smirlarda xulq-atvordagi o'zgarishlar, muloqotdagi qiyinchiliklar yuqoridagi muloqot funksiyalari bajarilmagani ularni tengdoshlari bilan, atrof-muhit bilan aloqasining yomonlashuviga hamda shaxslararo munosabatlarning buziishiga olib kelishi mumkin.

Shuning uchun bunday vaziyatda endokrin kasallikka chalinga o'smirlar bilan endokrinolog, psixolog va ota-ona uzviy, tizimli ishlasa bolalarni ijtimoiy hayotga tezroq moslashuvini amalga oshirishga ko'maklashadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Бабаева Ю. Д. Эмоции и проблемы классификации видов мышления // Вестн. МГУ. Сер. 14. Психология. 1999. № 2. С. 91-96.
2. Батюта, М.Б. Возрастная психология: Учебное пособие / М.Б. Батюта, Т.Н. Князева. - М.: Логос, 2016. - 306 с.
3. DN, Brooks. 1976. «School screening for middle ear effusion.» Ann Otol Rhinol Laryngol 223-228.
4. Дружинин В.Н., Когнитивные способности: структура, диагностика, развитие. М., 2001
5. Ilicali Oc, Keles N, Deger K, Savas I. 1999. «Relationship of passive cigarette smoking to otitis media.» Arch Otolaryngol Head Neck Surg 758-762.